

EFFECTIVE METHODS FOR ENHANCING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' VOCABULARY DEVELOPMENT

Abdullayev Azizbek Abdumutalxon o'g'li

A third-year talented student in the Geography program at Namangan State University.

E-mail: azizbekabdullayev213@gmail.com

(Namangan city, Uzbekistan)

Abstract. *This article presents a comprehensive theoretical and practical analysis of effective methods for enhancing vocabulary development in primary education. The study substantiates the importance of working with dictionaries, interactive methods, didactic games, visual aids, and innovative approaches. In addition, scientific and practical recommendations have been developed to form students' active vocabulary and to improve their communicative competence.*

Keywords: *vocabulary development, primary education, interactive methods, dictionaries, speech development, didactic games, visual aids.*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning lug'at boyligini oshirishning samarali metodlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot davomida lug'atlar bilan ishlash, interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, vizual vositalar va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati asoslab berildi. Shuningdek, o'quvchilarning faol lug'atini shakllantirish va nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *lug'at boyligi, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, lug'atlar, nutq rivoji, didaktik o'yinlar, vizual vositalar.*

KIRISH. Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim tizimida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish eng muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida lug'at boyligini oshirish nafaqat til o'rganish jarayonining asosi, balki o'quvchilarning tafakkuri, dunyoqarashi va muloqot

madaniyatining shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Keng lug‘at zaxirasiga ega o‘quvchi o‘z fikrini aniq, izchil va mantiqan ifoda eta oladi, bu esa uning keyingi ta‘lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o‘qishiga xizmat qiladi [3; 1503-b.].

Boshlang‘ich sinflarda lug‘at ustida ishlash jarayoni kompleks xarakterga ega bo‘lib, u o‘quvchining psixologik, kognitiv va lingvistik rivojlanishi bilan uzviy bog‘liqdir. Bu yoshdagi bolalar sezgir, taqlidchan va tasviriy fikrlashga moyil bo‘lganligi sababli lug‘atni o‘rgatishda turli metod va vositalardan foydalanish talab etiladi [7; 97-b.]. Shuningdek, lug‘atlar bilan ishlash o‘quvchilarda mustaqil bilim olish, axborot izlash va uni qayta ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi, bu esa zamonaviy ta‘limning muhim talabi hisoblanadi [2; 128-b.]. Shu bois globallashtirish sharoitida boshlang‘ich sinflarda lug‘at boyligini oshirish metodlarini qo‘llash va takomillashtirish dolzarb hisoblandi.

Mazkur maqolani **maqsadi** boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirish strategiyalarini aniqlash va samarali metodlarni ilmiy asoslashdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi **vazifalar** saralab olindi:

- ✓ Lug‘at boyligini oshirishning nazariy asoslarini tahlil qilish;
- ✓ Samarali metod va pedagogik yondashuvlarni aniqlash;
- ✓ O‘quvchilarning lug‘at boyligini rivojlantirish uchun ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish.

METODOLOGIYA. Tadqiqotda pedagogik kuzatuv, tahlil, sintez, taqqoslash va ilg‘or pedagogik tajribalarni umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va lingvopedagogik yondashuvlar asos qilib olindi.

NATIJA VA MUHOKAMA. Tahlillar natijasida, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘at boyligini oshirish ko‘p omilli jarayon bo‘lib, quyidagi 10 dan ortiq metodlar (usullar) eng samarali hisoblanadi:

- ✚ *Lug‘atlar bilan tizimli ishlash* – O‘quvchilarda lug‘atdan foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi [2; 129-b.]. Mazkur metod o‘quvchilarda axborotni izlash, tahlil qilish va mustaqil o‘zlashtirish kompetensiyasini shakllantiradi. Bu esa zamonaviy ta’lim talablariga mos keladi;
- ✚ *Interfaol metodlar* – “Aqliy hujum”, “klaster”, “rol o‘ynash” kabi metodlar nutqiy faollikni oshiradi [5; 680-b.]. Interfaol metodlar o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirib, kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi;
- ✚ *Didaktik o‘yinlar* – O‘yin orqali o‘qitish bolalarning qiziqishini oshiradi va so‘zlarni tez o‘zlashtirishga yordam beradi [6; 1276-b.]. O‘yin texnologiyalari motivatsiyani kuchaytiradi va bilimlarni emotsional muhitda o‘zlashtirish orqali ularning uzoq muddatli xotirada saqlanishini ta’minlaydi;
- ✚ *Rasmlar va vizual vositalar* – Tasviriy materiallar orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni tez idrok etadi [4; 108-b.]. Vizual materiallar assotsiativ fikrlashni rivojlantirib, abstrakt tushunchalarni aniq obrazlar orqali o‘zlashtirish imkonini beradi;
- ✚ *Matn asosida lug‘at ustida ishlash* – O‘qish darslarida so‘z ma’nosini kengaytirish lug‘at boyligini oshiradi [3; 56-b.]. Matn bilan ishlash o‘quvchilarda kontekstual tushunishni rivojlantirib, so‘zlarning funksional qo‘llanishini anglashga yordam beradi;
- ✚ *Sinonim va antonimlar bilan ishlash* – So‘zlarning ma’no qirralarini anglash nutqni boyitadi [5; 681-b.]. Bu metod til birliklari o‘rtasidagi semantik munosabatlarni anglash orqali o‘quvchilarning nutq aniqligi va ifodaliligini oshiradi;
- ✚ *Faol va nofaol lug‘atni ajratish* – Nofaol lug‘atdagi so‘zlarni faol nutqqa olib chiqish muhim metod hisoblanadi [5; 682-b.]. Faol lug‘atni kengaytirish o‘quvchilarning real kommunikatsiyada til birliklaridan erkin foydalanish ko‘nikmasini shakllantiradi;

- ✚ *Kontekstual o'qitish* – Soʻzlarni kontekstda oʻrganish ularning toʻgʻri qoʻllanishini taʼminlaydi [1; 186-b.]. Kontekstual yondashuv oʻquvchilarda tilning pragmatik jihatlarini anglashni rivojlantirib, soʻzlarning maʼno nozikliklarini ochib beradi;
- ✚ *Bayon va insho orqali mustahkamlash* – Yozma nutq orqali lugʻat boyligi mustahkamlanadi [1; 187-b.]. Yozma faoliyat oʻquvchilarning til birliklarini tizimli qoʻllash koʻnikmasini shakllantirib, nutqiy kompetensiyani mustahkamlaydi;
- ✚ *AKT va innovatsion texnologiyalar* – Zamonaviy texnologiyalar oʻquvchilarning qiziqishini oshiradi [7; 98-b.]. AKT vositalari multimodal oʻqitishni taʼminlab, vizual, audial va interaktiv elementlar orqali lugʻatni oʻzlashtirish samaradorligini oshiradi;
- ✚ *Kuzatish va real hayot bilan bogʻlash* – Atrof-muhit bilan bogʻliq oʻqitish lugʻatni tabiiy rivojlantiradi [4; 109-b.]. Real hayot bilan integratsiyalangan taʼlim oʻquvchilarda tajribaga asoslangan bilim hosil qilib, lugʻatning tabiiy va ongli oʻzlashtirilishini taʼminlaydi.

XULOSA. Boshlangʻich taʼlimda lugʻat boyligini oshirish tizimli, koʻp qirrali va metodik jihatdan puxta tashkil etilgan jarayon boʻlishi zarur. Umuman olganda, lugʻat ustida ishlash faqatgina soʻz yodlash bilan cheklanmasdan, balki oʻquvchilarning nutqiy faoliyati, tafakkuri va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim.

Lugʻatlar bilan ishlash, interfaol metodlar, oʻyin texnologiyalari va vizual vositalardan kompleks foydalanish oʻquvchilarning lugʻat boyligini samarali oshiradi. Ayniqsa, faol lugʻatni shakllantirishga qaratilgan metodlar oʻquvchilarning nutqiy mustaqilligini taʼminlaydi.

Oʻrganuvchida lugʻat boyligini yanada oshirish va rivojlantirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

- ✓ Lugʻat ustida ishlashni har bir darsning ajralmas qismiga aylantirish;

- ✓ O‘quvchilarda lug‘atdan foydalanish ehtiyojini shakllantirish;
- ✓ Interfaol va innovatsion metodlarni keng joriy etish;
- ✓ Vizual va AKT vositalaridan samarali foydalanish;
- ✓ Faol lug‘atni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar tizimini ishlab chiqish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G‘iyosova F.B. “Boshlang‘ich ta‘limda lug‘atlardan foydalanishni har kungi ishlar sistemasiga, insho, bayon ustida ishlash tizimiga kiritish” // ICLPE konferensiya. – 2023. – 186–188 b.
2. Safarov F. “Boshlang‘ich sinflarda lingvistik o‘quv lug‘atlaridan foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish usullari” // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2022. – 127–137 b.
3. Ziyaqulova M.Sh., Raxmatova H.I. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘atlar bilan ishlash jarayonida kreativligini oshirish” // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – 1503–1507 b.
4. Ismoilova D. “Boshlang‘ish sinf o‘quvchilarida lug‘at boyligini rasmlar yordanida o‘stirish” // XXI asrda innovatsion texnologiyalar, fan va ta‘lim tarqiyotidagi dolzarb muammolaar. – 2023. – 108–110 b.
5. Ismoilova S.A. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining lug‘atini boyitishda interfaol metodlardan samarali foydalanish” // O‘qituvchi va uzluksiz bilim olish- Boshlang‘ich sinf, maktabgacha tarbiya. – 2023. – 679–684 b.
6. Xamzayeva M. “Boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida chet tilidagi o‘qishni tushunishga o‘yinlar va tadbirlarning ta‘siri“ // European science international conference: modern educational system and innovative teaching solutions. – 2023. – 1276–1278 b.
7. Allayarova S.U. “Boshlang‘ish ta‘limda o‘quvchilar lug‘at boyligini oshirishda lingvopedagogik texnologiyalar va ularning samaradorligi” // Maktabgacha va maktab ta‘limi. – 2026. – 733-734 b.